

בולי טבע - "קוצים" "Thistles" Stamps

256

15.1.80

כ"ו בסבת תש"ס

משרד התקשורת - השירות הבולאי

המשרד הראשי: שד' ירושלים 12, יפו 61 080

MINISTRY OF COMMUNICATIONS

PHILATELIC SERVICES

MAIN OFFICE: TEL AVIV - YAFO · ISRAEL

צמחי קוצים

צמחייתה של ארץ-ישראל מצטיינת בכך, שמצויים בה הרבה צמחים בעלי קוצים. המלה "קוץ" משמשת בפינו הן לציון של איבר קוצני בצמח והן לתיאור של צמח בעל קוצים. מוצאם של הקוצים על פני הצמח יכול להיות שונה: יש שהם קצוות נוקשים של שפת עלה; יש שהם קצוות חדים של עלי גביע; יש ביניהם ניצנים שלא פיתחו עלים ופרח, אלא נתקשו והפכו לקוצים, ויש שהם בליטות חדות על הגבעול או על העלים.

את הסיבה לריבויים של הצמחים בעלי הקוצים יש לחפש בתנאי האקלים של הארץ, ובעיקר בקיץ החם והיבש. צמחים אשר פיתחו בחורף ובאביב עלים גדולים, רכים ורעננים, שהם צרכנים ובזבזנים גדולים של מים, אינם יכולים להמשיך ולקיימם כך גם בקיץ. אנו עדים איפוא לצמחים רבים, המפתחים שני טיפוסים של עלים: בחורף הם מצמיחים עלים גדולים, בלתי-קוצניים, בעלי כושר הטמעה גדול, ומאבדי מים. לקראת הקיץ נובלים העלים הללו, והצמח מצמיח גבעולים נושאי עלים קטנים וקוצניים, וכן קוצים על פני אזורים אחרים שלו.

משפחת המורכבים מצטיינת במספר גדול של צמחים קוצניים. עשרות מינים מהם נפוצים בשדות, בשטחי בור בצידי הדרכים, נושאים קוצים בחלקיהם השונים, מן העלים ועד מעטפת הפרח. כמה מהם מתיבשים ומתקשים לאחר שהם פורחים ומבשילים את זרעיהם, ונשארים כך למשך כל הקיץ, כשהם מהווים מיטרד קשה לחקלאי, לרועה ולמטייל. שלושת הקוצים שבסדרת הבולים נמנים עם משפחה זו.

הקוצים למיניהם מהווים חלק בלתי-נפרד מנופה של ארץ-ישראל. אמנים, וסתם אנשים בעלי חוש אסתטי, רואים את יפיים ואת ייחודם – למרות הנזק ואי-הנעימות שהם גורמים. בתנ"ך נזכרים הקוצים לרעה בדרך כלל: בקללה קדומה ביותר, בה נתקל האדם כאשר גורש מגן העדן (בראשית ג' 17-18) נאמר: "ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך וקוץ ודורר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה".

הדימוי השלילי שיש לקוצים משכיח את הפריחה היפה של כמה מהם, אשר להם מוקדשת סדרת בולים זו.

חוח עקוד — צמח חד-שנתי, נפוץ בשטחי בור ובשדות, בעיקר באדמות כבדות. נובט בראשית החורף ומצמיח שושנת עלים לא-קוצניים. באביב עולה מתוכם עמוד פריחה, שגבהו עשוי להגיע עד שני מטרים.

הגבעול מצמיח שורות קוצים לכל אורכו ואף העלים הקטנים הצומחים עליו — קוצניים. דוקרניים במיוחד העלים המנוצים של מעטפת הפרח.

החוח פורח בשפע תפרחות צהובות, הנפתחות עם עלות השמש ונסגרות כעבור 2-3 שעות. עם הבשלת הפירות, מלבין הצמח כולו, מתקשה, ועומד כך עד שהוא נרקב בגשמי השנה הבאה. זרעוניו משמשים מאכל לציפורים ואחת מהן — החוחית אף נקראת על שמו.

החוח נזכר כמה פעמים במקרא: "החוח אשר בלבנון שלח אל הארז אשר בלבנון" (מלכים ב' י"ד 9), "כשושנה בין החוחים" (שיר השירים, ב' 2). עם זאת אין ביטחון מלא, כי אכן החוח שלנו הוא החוח של התנ"ך.

קיפודן-דביק — צמח רב-שנתי נפוץ בשטחי בור בחבל הים תיכוני ובחבל הערבות של ארץ-ישראל. עומד בתרדמת קיץ, כאשר כל חלקו העל-קרקעי יבש ומת. נובט מחדש בחורף בשושנת עלים קוצניים, ממנה עולים באביב עמודי פריחה קוצניים, ובראשיהם תפרחות כדוריות, קוצניות, שקטרן 5-10 ס"מ, וצבען כחול עד סגול.

הקיפודן פורח, כאשר הנוף מסביבו מצהיב. לאחר הפריחה מתייבשים הכדורים, צבעם נעשה חום, והם מתפרקים לזרעיהם.

קינרס סורי — צמח רב-שנתי, צומח בעיקר באדמות כבדות בשדות שבעמקי הצפון. עומד בשלכת קיץ. בחורף נובטים העלים הקוצניים כשהם גדולים ורחבים, ובאביב עולה מתוכם עמוד הפריחה הקוצני הנושא תפרחות גדולות, דמויות כתר. התפרחת עטופה במעטפת, שכל אחד מקשקשיה מצוייד בקוץ קשה. עם תחילת הפריחה נצבעת כל המעטפת בצבע סגול ארגמן, וכזה הוא גם צבעה של התפרחת הגדולה שגובהה עולה על 10 ס"מ וקטרה מגיע ל-6-8 ס"מ.

עזריה אלון

Echinops is a perennial found in uncultivated areas around the Mediterranean and in the steppe region. In the summer it is dormant and its parts lying above the ground are dry and withered. It revives in the winter as a rosette of prickly leaves. In the spring it produces spiky stems at the head of which develop prickly round flower clusters 5-10 cms. in diameter and blue to violet in colour.

The Echinops blooms when the surrounding countryside is already turning yellow. After the inflorescences have flowered they dry up, turn brown and break up into seeds.

Artichoke is a perennial growing mainly in the heavy soil of the northern valleys. Its leaves dry up in the summer. In the winter it develops large, broad, spiky leaves from which, in the spring, there grow prickly stems bearing large crown-like clusters. Each cluster is enclosed in an involucre and each of its scales ends in a sharp thorn. As the blossoming begins, the whole involucre has a purple-violet colour, the same as the large cluster which is more than 10 cms. high, and 6-8 cms. in diameter.

A. Alon

הבולים צוירו ע"י א. גלזר, תל אביב

THE STAMPS WERE DESIGNED BY A. GLASER, TEL AVIV

The different kinds of thistles are an inseparable part of the Israel landscape. Artists and all those with an aesthetic sense appreciate their beauty and uniqueness, in spite of the damage and unpleasantness that they cause. In the Bible references to the thistle are usually deprecatory, such as in the case of the original curse laid on Adam on his expulsion from Eden "cursed is the ground for thy sake: in toil shalt thou eat of it all the days of thy life. Thorns also and thistles shall it bring forth to thee and thou shalt eat of the herb of the field" (Genesis III 17-18). The unfavourable allusions made to thistles make us overlook the attractive flowers that some of them produce, as our three stamps demonstrate.

Scolymus is an annual, common in uncultivated areas and fields, particularly in heavy soil. It sprouts at the beginning of winter and develops a rosette almost free from thorns. In the spring, a flowery stem grows out of the centre which can reach up to 2 meters in length. The stem develops thorns all along its length and there are even prickles on the small leaves. The thorns that grow on the pinnate leaves of the involucre are particularly sharp.

The *Scolymus* flowers into a profusion of yellow inflorescences that open up as the sun rises and close 2-3 hours later. As the fruit ripens, the whole plant turns white, hardens and remains in that state until it rots away with the coming of the next year's rains. Its seeds provide food for the birds, and the Hebrew name for goldfinch is "Scolymus bird". This thistle is supposedly mentioned several times in the Bible: "the thistle that was in Lebanon sent to the cedar that was in Lebanon" (2 Kings XIV, 9) and "as the lily among thorns" (Song of Songs II, 2).

THISTLES

Israel's flora include a wide variety of thorny plants and in Hebrew, the word "thistle" is used both to describe the prickly member of a plant and also as the name of such prickly plants. The thorns are to be found on different parts of the plant: some have sharp spikes at the edges of the leaves; some have spikes on the surface of the cup; some plants have buds which do not even develop leaves and flowers but harden and turn into spikes; and some have sharp protrusions along the stem or on the leaves. The reason for the profusion of prickly plants in Israel is to be found in the climate — particularly the hot dry summers. Plants which in winter and spring develop large, tender leaves which use up and waste large quantities of water, cannot continue thus during the summer season. This has led to the development of a variety of plants which produce two different types of leaves: in the winter they grow large, smooth leaves which have a high level of photosynthesis and water loss; with the approach of summer, these leaves wither and the plant produces stems bearing small, prickly leaves and thorns which develop on different parts of the plant. The *compositae* family boasts a large selection of thorny plants. There are dozens of species, some of which are common in fields, on uncultivated tracts and along the roads, which bear thorns on different parts of their leaves right up to the involucre. Some of them dry up and harden after flowering and ripening their seeds, and remain in this state all through the summer, and are a real harassment to farmer, shepherd and hiker alike. The three thistles forming the subjects of this series all belong to this family.